

במדבר

"משחר ילדותנו התחנכנו על שלילת המדבר.... הרע הוא המדבר.... מה מצאנו בארץ הריקה והשוממה הזו? המרחב. אתה הולך ימים תמימים וסביבך מרחב שאין לו סוף. מראשי הגבעות אתה רואה מדבר לכל מלוא העין, הרים וגבעות וגיאיות, וכל זה איננו נגמר בשום מקום... הנוף הפרוע והמרוסק, על הצוקים והכיפים...." (עזריה אלון, שבילים במדבר, עמ' 9-10)

המדבר הוא פרוע וחסר סדר, המרחבים עצומים ואפשר בקלות ללכת בהם לאיבוד. הביטוי 'הגדול והנורא' נאמר בכל התנ"ך כולו בשלושה הקשרים: הקב"ה, יום ה', המדבר. הָאֵל-הַגָּדֹל הַגָּבֹר וְהַנּוֹרָא אֲשֶׁר לֹא יֵשָׁא פָנָיו וְלֹא יִקַּח שֹׁחַד (דברים, י, יז). "וּנְסַע מִחֶרֶב וּנְלַךְ אֶת כָּל הַמִּדְבָּר הַגָּדוֹל וְהַנּוֹרָא הַהוּא" (דברים, א, יט). "הִנֵּה אֲנֹכִי שֹׁלֵחַ לָכֶם אֶת אֱלֹהֵי הַנֶּבִיא לִפְנֵי בּוֹא יוֹם ה' הַגָּדוֹל וְהַנּוֹרָא" (מלאכי, ג, כג). ולא בכדי נמצא המדבר כאחד משלושה שמוגדרים 'הגדול והנורא'.
העוצמה שבמדבר היא הרת סכנות. עם רב השווה במדבר עלול לאבד את עצמו במרחב, למצוא את עצמו ללא סדר חברתי, ללא דרך וללא מטרה.

פילון האלכסנדרוני מתאר בספרו על חיי משה, את הקושי אתו התמודד עם ישראל במדבר: "כי בראותם את המדבר העמוק והגדול שאינו מוציא כל פרי, נשברה רוחם. הרי לא היו שם אלא צוקים חדים ותלולים... אין נחל, לא איתן ולא אכזב, אין מעיין, אין שדה זרוע, אין עץ, לא עץ תרבות ולא עץ בר, אין בעל-חיים, עוף כנף או חיית-ארץ" (על חיי משה, א, 192)

בפרשת במדבר מציעה לנו התורה דרך להתמודד עם סכנה זו. הפתרון העולה מהפרשה לעוצמת המדבר והחשש לאיבוד הדרך הוא ניהול סדר קבוע המעמיד את השבטים איש על-מַחְנֵהוּ וְאִישׁ עַל דָּגְלוֹ. ישנו מפקד מסודר וישנו מוקד ומרכז למחנה כולו הנקודה הפנימית במקומה הראוי לה במרכז המחנה. על נקודה זו עומד שד"ל בפירושו על הפסוק "וְחָנוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אִישׁ עַל-מַחְנֵהוּ וְאִישׁ עַל דָּגְלוֹ לְצַבָּאתָם". שד"ל מפרש את המילה דגל: "דגל אין תחילת הוראתו לא נס ולא מפה... אבל הוא כתרומם אונקלוס וכל הקדמונים 'חברה מסודרת' (טיקסה מילה יונית - taxis - סדר וחברה)". (פירוש שד"ל על התורה, במדבר, א, נב)

בסיכום שקיבלתי ממדריכה בסיום שנתיים של שירות לאומי שכללו הדרכות רבות במדבר יהודה ובנגב, כתבה: "זכות גדולה היא להדריך שנתיים במדבר: לטעות, לתהות ולתעות".

מה ההבדל בין "טועה" לבין "תועה"? בלשון העברית בת ימינו משמשת המילה 'טעות' לבטא משהו לא נכון ואילו המילה 'תועה' מבטאת טעות בדרך, בניווט. בלשון המקרא כל הטעויות כתובות ב"תיו" (למעט פעם אחת). המילים אכן קרובות מאוד ואבדן הדרך הפיזי עלול לגרום גם לאבדן דרך רעיוני. התיאור בתהילים "תעו במדבר בישימון דרך עיר מושב לא מצאו" המבטא אבדן דרך פיזי עלול, לגלוש למצב של "ארבעים שנה אקוט בדור ואומר עם תועו לבב הם" המבטא אבדן דרך רעיוני.

על יוסף שנשלח על ידי יעקב לדרוש בשלום אחיו נאמר "וַיִּמְצָאֵהוּ אִישׁ וְהָיָה תַּעֲהָ בַשָּׂדֶה", בפשטות מתואר לנו כאן אבדן דרך פיזי וגם תשובתו של יוסף לאיש "אֶת אַחִי אֲנֹכִי מִבְקֶשׁ" היא בפשטות תשובה עניינית-מעשית. ובכל זאת, יחד עם פשט המסופר על יוסף, אפשר כי תשובתו של יוסף, בעומקה, מלמדת כי לא בחיפוש גיאוגרפי של השביל הנכון למצוא את נקודת הציון בה נמצאים אחיו עסקינן, אלא בבקשתו של יוסף את הדרך אל ליבם של אחיו. בסיפור זה יוסף "תועה בשדה" אבל אפשר שהוא גם תוהה על דרכו ואולי אף מתייסר טעויות שעשה במערכת יחסיו עם אחיו

אותה תעיה, אותו איבוד דרך מהותי, יכול לקרוא בכל מקום אבל יש לו קשר חזק למדבר ולשדה, יש לו קשר למרחבים הרחבים והפתוחים, יש לו קשר לשקט וללבד.

תיאור מקסים של תחושת אבדן הדרך במדבר מוסר לנו עזריה אלון (והדברים מתחברים לתיאורו של פילון שהבאנו לעיל):

"מדבר יהודה נגלה לי בפעם הראשונה בטיול של המחנות העולים... השביל יורד ויורד, והמדבר אופף אותנו מכל עבר... אין שום סימן שהעין יכולה להיאחז בו כדי לקבוע קווי התמצאות בשטח... הלילה הראשון במדבר, תחת כיפת השמים. שמים בהירים, אלפי כוכבים וקיפאון נורא... הכל תעלומה..." (עזריה אלון, שבילים במדבר, עמ' 49-50)

יחד עם הסכנה לאבדן הדרך בפניה מעמיד אותנו המדבר, פותח לפנינו המדבר גם הזדמנויות. זרם החיים השוטף ב"עיר מושב" סוחף אותנו לפעמים למצבים בהם אנו כלל לא מודעים לכך שאנו במצב של טעות (טעות

כפשוטה). במצב הזה יש לפעמים חשיבות ללכת לשדה ולמדבר ולהיות שם תועים, לשאול שאלות, לערוך בירור ודיון פנימי.

זהו אולי סוד הליכתו למדבר של אליהו, בעת מצוקתו, לברר את דרכו "וְהוּא הֵלֵךְ בַּמִּדְבָּר דֶּרֶךְ יוֹם... וַיֵּלֶךְ בְּכַח הָאֲכִילָה הַהִיא אֲרֻבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לַיְלָה עַד הָרֵאָה-לְהִים חֲרִיב". (מלכים א, יט)
יחיד ומיוחד בדורות האחרונים היה הרב הנזיר שנהג ללכת למדבר ולהתבודד. וכך מספר נזיר ביומנו "להתבודד רצופות...וזו הערה חשובה... למעט בלהגי הבתים ולשוטט במקומות הקדושים, בהרי קודש סביב לה ויחי הרוח...". (יומן הרב הנזיר עמ' 132)

הזדמנות זו שפותח לפנינו המדבר מחייבת לצידה גם אחריות. צריך לדעת כי המצב של להיות "תועים" הוא מצב זמני של חיפוש ושל למידה. לאחר התעיה והתהייה במדבר יש להיכנס לארץ, אל היישוב. בשלב זה לעיתים נדרש גם סיוע, נדרשת כאן עצה. כך למשל אצל יוסף "וַיִּמְצְאֵהוּ אִישׁ וְהָיָה תַעֲהָ בַשָּׂדֶה וַיִּנְשָׂאֵלֵהוּ הָאִישׁ לֵאמֹר מַה תִּבְקֹשׁ" (בראשית, לז, טו). כך גם בתהילים בהמשך לפסוק "תַּעֲנוּ בַּמִּדְבָּר בְּיִשְׁמֹן דֶּרֶךְ עִיר מוֹשֵׁב לֹא מִצָּאוּ" (ק"ז, ד'), נדרשת ההשלמה "וַיִּדְרִיכֶם בְּדֶרֶךְ יִשְׂרָאֵל לָלֶכֶת אֶל עִיר מוֹשֵׁב" (שם, ז).

לוואי ונלמד מפרשת במדבר, לצאת לעיתים לתהות ולתעות במדבר. ולוואי ונלמד את הדרכים לחזור מעולם התעייה, אל סדר המחנה הנכון, בעיר המושב.